

HALFJAARBERICHT 2018

AANHOUDENDE GROEI CONTAINEROVERSLAG KAN DALING OVERSLAG OVERIGE SECTOREN NIET VOLLEDIG COMPENSEREN

Totale overslag in haven Rotterdam 2,2% minder dan in eerste helft van 2017

- Groei containeroverslag zet door (+5,9%)
- Duidelijk minder overslag ruwe olie (-7,6%) en kolen (-11,9%), mede als gevolg van het voorziene sluiten van kolengestookte energiecentrales
- Omzet en bedrijfsresultaat Havenbedrijf stabiel, netto resultaat sterk vertekend door eenmalige ‘papieren’ bate als gevolg van boekhoudkundige verwerking van fiscale openingsbalans
- Belangrijke stappen gezet in Energietransitie

De haven van Rotterdam heeft in de eerste zes maanden van 2018 een overslag gerealiseerd van 232,8 miljoen ton. Dat is 2,2% minder dan in het eerste halfjaar van 2017. De groei van de containeroverslag, een van de strategische speerpunten van het Havenbedrijf, zette door met 5,9% (in tonnen, +6,2% in TEU) ten opzichte van de eerste zes maanden van 2017, inclusief een nieuw overslagrecord in mei.

Het marktaandeel van Rotterdam ten opzicht van de andere havens in de Hamburg-Le Havre range is in de containersector toegenomen van 30,9% (Q1 2017) naar 31,2% (Q1 2018)¹.

De groei in containeroverslag heeft echter de daling in de overslag van nat en droog massagoed niet kunnen compenseren. De teruggang bij massagoed zat vooral in de overslag van kolen, ruwe olie en minerale olieproducten zoals stookolie. De kolenoverslag is gedaald onder andere als gevolg van het sluiten van kolengestookte energiecentrales, lagere energieproductie van nog operationele centrales en minder aanvoer van cokeskolen voor de staalindustrie. Opvallende groeisegmenten waren LNG en biomassa met ruime verdubbelingen ten opzichte van overslagvolumes in dezelfde periode vorig jaar.

De financiële positie van het Havenbedrijf over het eerste halfjaar van 2018 was stabiel. Terwijl de ontvangen zeehavengelden gering daalden, namen de huur- en erfpachtopbrengsten van uitgegeven terreinen juist licht toe. Het resultaat vóór belastingen bleef nagenoeg onveranderd op € 126,1 miljoen.

¹ Op dit moment zijn nog niet de overslagcijfers van alle havens beschikbaar over het voorbije tweede kwartaal. Daardoor kunnen nu nog geen marktaandelen betreffende het eerste halfjaar van 2018 worden berekend.

Het netto resultaat was evenwel sterk vertekend door een eenmalige bate als gevolg van de fiscale openingsbalans, die op zijn beurt weer het gevolg was van de belastingplicht van het Havenbedrijf. Dit eenmalige positieve resultaat is puur boekhoudkundig en is een direct gevolg van het toepassen van wet- en regelgeving. Het Havenbedrijf ontvangt hierdoor géén extra kasmiddelen of extra bestedingsruimte. Integendeel: waar het Havenbedrijf voorheen géén vennootschapsbelasting hoefde te betalen, moet dit met terugwerkende kracht vanaf 2017 wél. Het eenmalige ‘papieren’ positieve resultaat betekent enkel dat het Havenbedrijf in de toekomst tijdelijk minder belasting hoeft af te dragen.

ENERGIETRANSITIE

Op het terrein van de Energietransitie zijn in het voorbije halfjaar belangrijke stappen vooruit gezet. Zo werd in de Tweede Kamer een Klimaatwet aangenomen. Ter invulling van de daarin neergelegde ambitie werden aan de Industrietafel Rotterdam-Moerdijk een groot aantal maatregelen geïdentificeerd die de CO₂-uitstoot met 10 miljoen ton kan reduceren. Het Havenbedrijf neemt niet uitsluitend op nationaal niveau zijn verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan de noodzakelijke energietransitie. Ook in internationaal verband zoekt het Havenbedrijf Rotterdam de samenwerking met andere havens die toonaangevend willen zijn in duurzaamheid en efficiency. Zo werkt het Havenbedrijf met leidende havens ter wereld aan de ontwikkeling van een gezamenlijk programma om de efficiency te vergroten zodat er minder CO₂ wordt uitgestoten en het gebruik van schone brandstoffen en schone technieken te bevorderen in de scheepvaart.

VOORUITZICHTEN

De wereldeconomie is gebaat bij vrije handel en maatregelen die vrije handel bevorderen. Importtarieven en handelsquota belemmeren de wereldhandel en zijn daardoor slecht voor de wereldeconomie. De relaties tussen grote handelsblokken in de wereld zijn momenteel gespannen. Daarnaast is onzeker of de onderhandelingen tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk leiden tot een nieuw handelsakkoord na de Brexit. Beide ontwikkelingen dragen ertoe bij dat de vooruitzichten voor verdere groei van de wereldhandel onzeker zijn. De volumebewegingen in de Rotterdamse haven lijken vooralsnog niet het gevolg te zijn van de recente handel-belemmerende maatregelen aangezien het effect daarvan pas na enige tijd zal doorwerken. Het Havenbedrijf Rotterdam blijft de ontwikkelingen nauwlettend volgen.

Voor meer informatie:

Leon Willems

leon.willems@portofrotterdam.com

M +31 (0)6 2574 6662

VERSLAG VAN DE DIRECTIE

OVERSLAG EN ONTWIKKELINGEN IN DE HAVEN

In de Rotterdamse haven zijn in het eerste halfjaar 2,2% minder goederen overgeslagen.

DROOG MASSAGOED

In totaal is 37,0 miljoen ton droog massagoed overgeslagen. Dat was 10,5% minder dan in de eerste helft van 2017. Bij alle goederensoorten in dit segment waren volumedalingen te zien, met uitzondering van biomassa. Droog massagoed was in het eerste halfjaar van 2018 goed voor 15,9% van de totale overslag in Rotterdam.

De overslag van ijzererts en schroot nam af met 10,1%. De daling komt met name doordat hoogovenbedrijven in het achterland inteerden op ertsvoorraden. Ook de overslag van kolen nam af, en wel met 11,9%. De kolenoverslag is gedaald onder andere als gevolg van het voorziene sluiten van kolengestookte energiecentrales op de Maasvlakte en in Duitsland. Tevens speelt een rol dat de kolencentrales die nog operationeel zijn een lagere energieproductie kennen als gevolg van de sterke groei in het gebruik van duurzame energiebronnen zon en wind. Een derde reden tenslotte voor het lagere volume kolenoverslag is dat er minder aanvoer was van cokeskolen voor de staalindustrie.

GOEDERENOVERSLAG (GROOT ROTTERDAM) (IN DUIZENDEN TONNEN)	JAN-JUN 2018	JAN-JUN 2017	VERSCHIL IN %
Ertsen en schroot	14.111	15.696	-10,1%
Kolen	12.330	13.993	-11,9%
Agribulk	5.225	5.619	-7,0%
Overig droog massagoed	5.141	5.960	-13,7%
SUBTOTAAL DROOG MASSAGOED	37.019	41.342	-10,5%
Ruwe aardolie	50.721	54.877	-7,6%
Minerale olieproducten	40.307	42.323	-4,8%
LNG	1.960	878	123,2%
Overig nat massagoed	14.039	13.763	2,0%
SUBTOTAAL NAT MASSAGOED	107.028	111.841	-4,3%
CONTAINERS	73.666	69.553	5,9%
Roll-on/Roll-off	12.007	11.729	2,4%
Overig stukgoed, lash	3.075	3.517	-12,6%
SUBTOTAAL OVERIG STUKGOED	15.081	15.246	-1,1%
TOTAAL OVERSLAG (IN DUIZENDEN TONNEN)	232.794	237.982	-2,2%
CONTAINEROVERSLAG (IN TEU x 1.000)	7.077	6.662	6,2%

De overslag van agribulk (-7,0%) heeft vooral te kampen gehad met minder aanvoer van soja uit Zuid-Amerika. De overslag van overig droog massagoed kende een matige start begin dit jaar die met name werd veroorzaakt door een verlaagde productie bij afnemers van mineralen. Dit marktsegment bestaat onder andere uit grondstoffen voor de metaalindustrie, de chemie en de bouw. Positieve uitschieter is de overslag van biomassa. De groei lijkt spectaculair met 187,6% ten opzichte van de eerste helft van 2017 maar het betreft nog bescheiden volumes. De beperkte groei in absoluut volume komt mede door problemen bij de los-afhandeling van biomassa bij één van de centrales in het achterland.

NAT MASSAGOED

In totaal is 107,0 miljoen ton nat massagoed overgeslagen, 4,3% minder dan in de eerste helft van 2017, met dalingen in de grootste twee van de vier goederensoorten. Nat massagoed was in het eerste halfjaar van 2018 goed voor 46,0% van de totale overslag in Rotterdam.

In het marktsegment ruwe olie daalde de overslag met 7,6% naar 50,7 miljoen ton. In de eerste helft van 2017 was de overslag uitzonderlijk hoog in vergelijking met de eerste helft van 2018. Het tot nu toe overgeslagen volume in 2018 is conform de verwachtingen. Raffinagemarges lagen in de voorbije zes maanden op een gemiddeld niveau van de afgelopen vijf jaar. De overslag van minerale olieproducten daalde met 4,8% voornamelijk als gevolg van minder aan- en afvoer van stookolie.

Een sterk positieve ontwikkeling is te zien in de overslag van LNG met een toename van 123,2% ten opzichte van de eerste zes maanden van 2017. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door transhipment van LNG afkomstig uit het Noord-Russische Yamal veld via ijsklasse tankers naar 'normale' LNG tankers die de lading

verder vervoeren naar Azië. De groei in aan- en afvoer van LNG bevestigt het toenemend belang van Rotterdam als LNG-haven. De overslag van overig nat massagoed verloopt min of meer conform de lijn van vorig jaar, met een lichte groei van 2,0%.

CONTAINERS EN BREAKBULK

De overslag van containers heeft zich voor het vijfde halfjaar op rij positief ontwikkeld met een toename van 6,2% in TEU (eenheidsmaat voor containers) en 5,9% in tonnen. In totaal werd 7,1 miljoen TEU overgeslagen met een totaal gewicht van 73,7 miljoen ton. Alle segmenten (deepsea, feeder en shortsea) lieten gezonde groei zien.

In mei werd een nieuw record gevestigd waarbij 1,242 miljoen TEU aan containers werd overgeslagen. Bij shortsea zakte het overslagvolume in juni voor het eerst dit jaar onder het niveau van vorig jaar. De ontwikkelingen op de drie shortsea trade lanes waren wisselend, waarbij de diensten op Engeland en Ierland al vanaf het begin van dit jaar een daling vertoonden ten opzicht van vorig jaar. Met name de routes naar Iberia en de Middellandse Zee lieten juist een sterke groei zien, met een plotselinge terugval in juni.

De overslag via Roll on Roll off (RoRo) vervoer laat nog steeds een lichte stijging zien. De stijging is met name het gevolg van groei van RoRo diensten van en naar het Iberisch schiereiland en de uitbreiding van een bestaande dienst op Ierland.

In het segment overig stukgoed daalde de overslag duidelijk (-12,6%) naar 3,1 miljoen ton. Belangrijkste oorzaak voor deze daling in het eerste kwartaal van 2018 was het wegvallen van een tijdelijke aanvoer van brammen, die in 2017 plaatsvond als gevolg van een renovatie van een van de hoogovens in Duitsland. In het tweede kwartaal werd deze daling deels gecompenseerd door de afvoer van funderingspalen voor windturbines op de Noordzee.

FINANCIËN

In het eerste halfjaar van 2018 wordt een resultaat voor belastingen geboekt van € 126,1 miljoen, een lichte stijging ten opzichte van het eerste halfjaar van 2017 (€ 125,7 miljoen). Vanwege de vennootschapsbelastingplicht vanaf 1 januari 2017 en de onlangs bereikte overeenstemming met de Belastingdienst inzake de fiscale openningsbalans, is in het eerste halfjaar van 2018 een latente en acute vennootschapsbelasting opgenomen in de winst-en-verliesrekening. De latente belasting betreft een latente belastingvordering (actieve belastinglatentie) van € 1,2 miljard die gevormd is voor het verschil tussen de fiscale waardering en de commerciële waardering van activa en passiva. De acute vennootschapsbelasting van € 16,4 miljoen is de acute vennootschapsbelasting over het eerste halfjaar van 2018 en de schattingswijziging van de acute vennootschapsbelasting van 2017. Bovenstaande resulteert in een resultaat na belastingen van € 1,3 miljard.

Ten opzichte van de eerste helft van 2017 is de omzet van het eerste halfjaar van 2018 met € 1,8 miljoen gestegen. Dit is met name het gevolg van een stijging van de inkomsten uit contracten met € 6,0 miljoen door nieuwe contracten en indexeringen. Het zeehavengeld is gedaald met € 3,8 miljoen door een daling van de goederenoverslag met 2,2% en een toename van de kortingen.

De operationele lasten zijn in de eerste helft van 2018 € 4,1 miljoen (3,4%) hoger dan in de eerste helft van 2017 voornamelijk door hogere personeelslasten (€ 4,7 miljoen) en hogere exploitatielasten (€ 6,2 miljoen). Beide stijgingen worden met name veroorzaakt door een toename van de kosten op het gebied van de zogenoemde strategische thema's; digitalisering, innovatie en energietransitie. Daartegenover staat een daling van de overige bedrijfskosten van € 6,8 miljoen. Dit wordt met name veroorzaakt door de bijdrage in

2017 van € 4,6 miljoen van Havenbedrijf Rotterdam in de sociale dialoog met de containersector tegenover een bijdrage in 2018 van € 1,0 miljoen.

De afschrijvingen zijn licht toegenomen met € 2,2 miljoen met name door een toename van de investeringen.

De financiële baten en lasten zijn afgenomen met € 4,8 miljoen door reguliere aflossingen, een vervroegde aflossing van leningen en de gedeeltelijke afkoop van de renteswap, beide in oktober 2017.

Het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen ligt in lijn met de verwachtingen en zorgt voor een solide basis die nodig is om de investeringsambities waar te kunnen maken.

De belangrijkste investeringen voor het eerste halfjaar van 2018 zijn de aanleg van een kade voor de HES Hartel Tank Terminal, de aanleg van het Theemswegtracé en de aanleg van een ongelijkvloerse kruising op Maasvlakte 2. Door een toename van de investeringen in de eerste twee projecten en de investering in de Container Exchange Route (CER) zullen de totale investeringen van heel 2018 boven het niveau van heel 2017 liggen (2017: € 213,8 miljoen).

Een gezonde kasstroom is nodig om verplichtingen na te kunnen komen en te kunnen blijven investeren in de infrastructuur van de haven. De operationele kasstroom van € 86,8 miljoen is in de eerste helft van 2018 € 82,0 miljoen lager dan in de eerste helft van 2017, voornamelijk veroorzaakt door de betaalde voorschotten vennootschapsbelasting voor 2017 en 2018. De betaalde investeringen van € 126,8 miljoen en het betaalde dividend van € 94,6 miljoen hebben in de eerste helft van 2018 het grootste aandeel in de investerings- en financieringskastroom. Per saldo zijn de totale liquide middelen ten opzichte van einde boekjaar 2017 met € 136,1 miljoen afgenomen.

HALFJAARCIJFERS 2018

VERKORTE BALANS PER 30 JUNI 2018

(Voor resultaatbestemming)

ACTIVA	30-6-2018	31-12-2017
(BEDRAGEN X € 1.000)		
Vaste activa		
Materiële vaste activa	3.744.743	3.713.427
Financiële vaste activa	1.269.388	92.329
	5.014.131	3.805.756
Vlottende activa		
Voorraden	612	625
Vorderingen	326.972	288.643
Liquide middelen	92.779	228.870
	420.363	518.138
TOTAAL ACTIVA	5.434.494	4.323.894
PASSIVA		
(BEDRAGEN X € 1.000)		
Eigen vermogen	3.911.878	2.686.233
Voorzieningen	62.827	63.853
Langlopende schulden	1.089.668	1.092.579
Kortlopende schulden	370.121	481.229
TOTAAL PASSIVA	5.434.494	4.323.894

VERKORTE WINST-EN-VERLIESREKENING EERSTE HALFJAAR 2018

WINST-EN-VERLIESREKENING	JAN-JUN 2018	JAN-JUN 2017
(BEDRAGEN X € 1.000)		
Som der bedrijfsopbrengsten	344.162	342.316
Som der operationele lasten	123.876	119.786
RESULTAAT VOOR RENDE EN AFSCHRIJVINGEN	220.286	222.530
Afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen van vaste activa	72.332	70.159
BEDRIJFSRESULTAAT	147.954	152.371
Financiële baten en lasten	-21.898	-26.650
RESULTAAT UIT GEWONE BEDRIJFSUITOEFENING VOOR BELASTINGEN	126.056	125.721
Belastingen	1.191.487	-31.430
Resultaten deelnemingen	843	3.531
RESULTAAT NA BELASTINGEN	1.318.386	97.822

VERKORT KASSTROOMOVERZICHT EERSTE HALFJAAR 2018

KASSTROOMOVERZICHT (BEDRAGEN X € 1.000)	JAN-JUN 2018	JAN-JUN 2017
BEDRIJFSRESULTAAT	147.954	152.371
Afschrijvingen, mutaties in voorzieningen e.a.	75.108	62.106
Mutaties in werkkapitaal	-44.891	-19.255
KASSTROOM UIT BEDRIJFSACTIVITEITEN	178.171	195.222
Ontvangen en betaalde interest	-21.885	-26.413
Betaalde vennootschapsbelasting	-69.486	-
KASSTROOM UIT OPERATIONELE ACTIVITEITEN	86.800	168.809
Investeringskasstroom bruto	-126.750	-82.088
Subsidies en overige mutaties	2.471	6.709
Aflossingen op langlopende vorderingen	1.272	1.596
KASSTROOM UIT INVESTERINGSACTIVITEITEN	-123.007	-73.783
KASSTROOM UIT FINANCIERINGSACTIVITEITEN	-99.884	-100.120
SALDO KASSTROOM	-136.091	-5.094
Saldo geldmiddelen per 1 januari	228.870	270.103
Saldo geldmiddelen per 30 juni	92.779	265.009
MUTATIE GELDMIDDELEN	-136.091	-5.094

GRONDSLAGEN VOOR WAARDERING EN RESULTAATBEPALING

ACTIVITEITEN VAN DE VENNOOTSCHAP

Havenbedrijf Rotterdam is beheerder, exploitant en ontwikkelaar van het Rotterdamse haven- en industriegebied. Als naamloze vennootschap heeft Havenbedrijf Rotterdam twee aandeelhouders: gemeente Rotterdam (70,83%) en de Staat (29,17%).

Havenbedrijf Rotterdam creëert economische en maatschappelijke waarde door samen met klanten en stakeholders duurzame groei te realiseren in de haven.

De statutaire doelen/ kernactiviteiten van Havenbedrijf Rotterdam zijn:

- ontwikkeling, aanleg, beheer en exploitatie van het haven- en industriegebied in Rotterdam;
- bevorderen van een effectieve, veilige en efficiënte scheepvaartafwikkeling in de Rotterdamse haven en het aanloopgebied voor de kust.

Havenbedrijf Rotterdam investeert in de ontwikkeling van grond tot uitgeefbaar terrein en in de haveninfrastructuur, zoals kademuuren, steigers, (water)wegen en kabel- en leidingvoorzieningen. De infrastructuur maakt het terrein bereikbaar en maakt overslag van goederen mogelijk. De terreinen en infrastructuur in de haven worden verhuurd of in erfpacht uitgegeven aan bedrijven en dat vormt één van onze belangrijkste inkomstenbronnen. Een andere belangrijke inkomstenbron is afkomstig van havengelden. Havengelden worden ontvangen van internationale rederijen wanneer hun schepen gebruikmaken van onze nautische infrastructuur in de haven.

GRONDSLAGEN VOOR HET OPSTELLEN VAN HET HALFJAARBERICHT

Het halfjaarbericht is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 Burgerlijk Wetboek en de uitspraken van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving. Zoals toegestaan binnen RJ 394 'Tussentijdse Berichtgeving' bevat dit halfjaarbericht niet alle verplichte informatie van een volledige jaarrekening en moet daarom te samen met de jaarrekening 2017 worden gelezen. Op de halfjaarcijfers zijn dezelfde grondslagen van toepassing voor de waardering van activa en passiva en voor de resultaatbepaling als voor de jaarrekening 2017. Alleen de grondslagen in relatie tot de vennootschapsbelasting zijn toegevoegd (zie paragraaf vennootschapsbelasting).

VRIJSTELLING CONSOLIDATIEPLICHT

Havenbedrijf Rotterdam maakt gebruik van de vrijstelling van de plicht om de gegevens te consolideren van deelnemingen indien de in de consolidatie te betrekken maatschappijen gezamenlijk een financiële betekenis hebben die te verwaarlozen is op het geheel van Havenbedrijf Rotterdam (RJ 217.304).

STELSEL- EN SCHATTINGSWIJZIGINGEN

In het eerste halfjaar van 2018 zijn er geen stelsel- en schattingswijzigingen doorgevoerd die invloed hebben op vermogen en resultaat.

OORDELEN EN SCHATTINGEN

Bij de toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van het halfjaarbericht vormt de directie van Havenbedrijf Rotterdam zich diverse oordelen en schattingen. In het eerste halfjaar van 2018 zijn er geen significante wijzigingen in de wijze van oordelen en schatten.

SEIZOENSINVLOEDEN

De overslagvolumes zijn in beperkte mate onderhevig aan seizoensinvloeden zoals een toename van kolenoverslag in de wintermaanden en het effect van Chinees Nieuwjaar (februari) op de containeroverslag. De opbrengsten uit huur- en erfpacht contracten en de exploitatiekosten zijn niet of nauwelijks onderhevig aan seizoensinvloeden.

VENNOOTSCHAPSBELASTING

Met ingang van 1 januari 2017 is Havenbedrijf Rotterdam onderworpen aan vennootschapsbelasting. Havenbedrijf Rotterdam startte bij het Europees Hof van Justitie een procedure om bezwaar te maken tegen het ongelijke speelveld. Met haar arrest van 31 mei 2018 heeft het EU-Gerecht het beroep tegen het besluit van de Europese Commissie van 21 januari 2016 verworpen. Havenbedrijf Rotterdam heeft besloten om niet tegen het arrest in beroep te gaan.

Parallel aan de beroepsprocedure voerden we diverse keren overleg met de Belastingdienst over de totstandkoming van de fiscale openingsbalans. Onlangs is met de Belastingdienst overeenstemming bereikt over de fiscale openingsbalans en zijn de afspraken vastgelegd in een concept vaststellingsovereenkomst. Ondertekening van de vaststellingsovereenkomst zal naar verwachting op korte termijn plaatsvinden. Over de waardering en de waarderingsverschillen tussen de commerciële en fiscale balans per 1 januari 2017 zijn geen onzekerheden meer. De laatste afstemming met de Belastingdienst ziet op de wijze wanneer en hoe de allocatie van de realisatie moet worden verwerkt.

LATENTE BELASTINGEN

Volgens de fiscale openingsbalans in de vaststellingsovereenkomst bestaat een totaal verschil van € 4,9 miljard tussen het fiscale vermogen per 1 januari 2017 van € 7,5 miljard en het commerciële vermogen per die datum van € 2,6 miljard. Omdat de waarderingsverschillen met betrekking tot activa en passiva per 30 juni 2018 nog aanwezig zijn, dient op grond van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving voor het verschil tussen de fiscale waarde en de commerciële waarde een latente belastingvordering te worden gevormd in de halfjaarcijfers van 2018. Jaarlijks wordt voor fiscale doeleinden een hogere afschrijvingslast geboekt wat leidt tot een vermindering van de te betalen ('acute') vennootschapsbelasting.

Een latente belastingvordering (actieve belastinglatentie) dient te worden verantwoord ten gunste van de winst-en-verliesrekening over 2018 voor zover het waarschijnlijk is dat voldoende fiscale winst beschikbaar zal zijn waarmee de verrekeningsmogelijkheden kunnen worden benut. Dit heeft geleid tot een eenmalige bate in de halfjaarcijfers van 2018 van € 1,2 miljard. De bate betreft de verschillen in de waardering van activa en passiva die in de fiscale balans worden gewaardeerd tegen de waarde in het economische verkeer per 1 januari 2017 en in de commerciële balans tegen een (lagere) historische kostprijs. De latente belastingvordering valt vrij in de volgende termijnen:

TERMIJNEN VRIJVALLEN BELASTINGVORDERING	< 1JAAR	1 - 5 JAAR	5 - 10 JAAR	> 10 JAAR	30 JUN 2018
(BEDRAGEN X € 1.000)					
Latente belastingvorderingen	31.938	127.751	159.688	855.718	1.175.094
TOTAAL	31.938	127.751	159.688	855.718	1.175.094

BELASTINGEN

De belastingen in de winst-en-verliesrekening over het eerste halfjaar van 2018 bestaan uit latente en acute belastingen. De latente belastingen betreffen de gevormde latente belastingvordering van € 1,2 miljard en de vrijval van de latente belastingvordering 2017 en het eerste halfjaar 2018 van in totaal € 47,9 miljoen. De acute belastingen betreffen een schattingswijziging van de acute vennootschapsbelasting 2017 (€ 31,9 miljoen) en de acute vennootschapsbelasting over het eerste halfjaar van 2018 (- € 15,5 miljoen).

BELASTINGEN	JAN-JUN 2018
(BEDRAGEN X € 1.000)	
Latente belastingen	
Dotatie latente belastingvordering	1.223.001
Vrijval belastinglatentie 2017 en JAN-JUN 2018	-47.906
	1.175.094
Acute belastingen	
Schattingswijziging acute vennootschapsbelasting 2017	31.938
Acute vennootschapsbelasting JAN-JUN 2018	-15.545
	16.393
TOTAAL	1.191.487

De effectieve belastingdruk betreft het resultaat voor belastingen gedeeld door de belastingen (acute en latente belastingen). Dit resulteert in een effectieve belastingdruk van - 945%.

EFFECTIEVE BELASTINGDRUK

(BEDRAGEN X € 1.000)

Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen	126.056
Belastingen incl. eenmalig karakter fiscale openingsbalans	-1.191.487

EFFECTIEVE BELASTINGDRUK **-945%**

GRONDSLAGEN

De belasting over het resultaat omvat de belasting over het resultaat van het verslagjaar en latente belastingen.

De belasting over het resultaat wordt berekend over het resultaat voor belastingen in de winst-en-verliesrekening, rekening houdend met beschikbare, fiscale compensabele verliezen uit voorgaande boekjaren (voor zover niet opgenomen in de latente belastingvorderingen) en vrijgestelde winstbestanddelen en na bijtelling van niet-afrekbare kosten. Tevens wordt rekening gehouden met wijzigingen die optreden in de latente belastingvorderingen en latente belastingschulden uit hoofde van wijzigingen in het te hanteren belastingtarief.

De belasting over het resultaat wordt in de winst-en-verliesrekening verantwoord.

Latente belastingvorderingen en -verplichtingen worden opgenomen voor tijdelijke verschillen tussen de waarde van de activa en passiva volgens fiscale voorschriften enerzijds en de boekwaarden die in deze jaarrekening gevolgd worden anderzijds. De berekening van de latente belastingvorderingen en -verplichtingen geschiedt tegen de belastingtarieven die op het einde van het boekjaar gelden, of tegen de tarieven die in de komende jaren gelden, voor zover deze al bij wet zijn vastgesteld.

Latente belastingvorderingen worden gewaardeerd indien het waarschijnlijk is dat voldoende fiscale winst beschikbaar zal zijn waarmee verliezen kunnen worden gecompenseerd en verrekeningsmogelijkheden kunnen worden benut.

Belastinglatenties worden gewaardeerd op nominale waarde.

De latente belastingvorderingen en -verplichtingen worden gesaldeerd voor zover de vorderingen en verplichtingen onderdeel uitmaken van dezelfde fiscale eenheid en voor zover deze eenzelfde looptijd hebben.

FISCALE EENHEID

Havenbedrijf Rotterdam N.V. maakt onderdeel uit van een fiscale eenheid met Mainport Holding Rotterdam N.V., Mainport Foreign Investments B.V., MHR Commanditaire Venoot B.V., MHR Silent Partner B.V., Cruise Port Rotterdam B.V., Portshuttle Rotterdam B.V. en Blockchain Fieldlab B.V. voor de vennootschapsbelasting en is uit dien hoofde hoofdelijk aansprakelijk voor de belastingschuld van de fiscale eenheid als geheel. De verschuldigde vennootschapsbelasting wordt via Havenbedrijf Rotterdam afgedragen.

TOELICHTING OP DE VERKORTE BALANS EN WINST-EN-VERLIESREKENING

MATERIËLE VASTE ACTIVA

MATERIËLE VASTE ACTIVA	BOEKWAARDE 31 DEC 2017	INGEBRUIKNAME JAN-JUN 2018	AFSCHRIJVINGEN JAN-JUN 2018	DES- INVESTERINGEN JAN-JUN 2018	BOEKWAARDE 30 JUN 2018
(BEDRAGEN X € 1.000)					
Terreinen en infraplus	1.323.900	95	-11.354	-	1.312.641
Openbare infra, havenbekkens etc.	720.035	8.790	-19.489	-	709.336
Kademuren, steenglooingen etc.	1.184.584	22.246	-24.216	-	1.182.614
Vaste bedrijfsmiddelen en overige	334.775	18.018	-16.833	-	335.960
VASTE ACTIVA	3.563.294	49.149	-71.892	-	3.540.551
		INGEBRUIKNAME	AFBOEKINGEN	INVESTERINGEN	
Activa in aanbouw	150.133	-49.149	-440	103.648	204.192
TOTAAL	3.713.427		-72.332	103.648	3.744.743

De materiële vaste activa zijn in de eerste helft van 2018 toegenomen met € 31,3 miljoen door investeringen (€ 103,6 miljoen inclusief bouwrente) en afschrijvingen (-/- € 72,3 miljoen). De grootste investeringen in het eerste halfjaar van 2018 zijn: de aanleg van een kade voor de HES Hartel Tank Terminal, de aanleg van het Theemswegtracé en de aanleg van een ongelijkvloerse kruising op Maasvlakte 2.

In de eerste helft van 2018 is € 4,4 miljoen aan interne personeelslasten geactiveerd (eerste halfjaar 2017: € 3,4 miljoen). Dit betreft een redelijk deel van de direct aan de vervaardiging van een actief toerekenbare personeelslasten.

Per 30 juni 2018 is een impairmenttoets uitgevoerd. De toets is positief afgerond waardoor geen sprake is van een bijzondere waardevermindering.

FINANCIËLE VASTE ACTIVA

De financiële vaste activa zijn in de eerste helft van 2018 toegenomen met € 1,2 miljard, veroorzaakt door de vorming van de latente belastingvordering. Voor een verdere toelichting zie 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling'.

De waarde van de deelnemingen is gestegen met € 2,7 miljoen door een stijging van de lokale valuta ten opzichte van de euro (+ € 1,9 miljoen) en door het resultaat deelnemingen (+ € 0,8 miljoen). In het resultaat deelnemingen is een afwaardering van € 2,1 miljoen verwerkt.

De langlopende vorderingen zijn € 0,8 miljoen afgenomen door een vervroegde aflossing en reguliere aflossingen.

LIQUIDE MIDDELEN

De liquide middelen bestaan uit bank- en rekeningcourant tegoeden van € 42,8 miljoen en een deposito van € 50 miljoen. De mutaties in de liquide middelen zijn opgenomen in het kasstroomoverzicht.

EIGEN VERMOGEN

EIGEN VERMOGEN	GEPLAATST AANDELEN-KAPITAAL	AGIO	WETTELIJKE RESERVES	OVERIGE RESERVES	TE BESTEMMEN RESULTAAT	TOTAAL
(BEDRAGEN X € 1.000)						
31 DEC 2016 (VOOR STELSELWIJZIGING)	900.000	391.200	50.283	1.009.882	222.248	2.573.613
Stelselwijziging afkoop erfpacht 2017	-	-	-	27.426	1.854	29.280
1 JAN 2017 (NA STELSELWIJZIGING)	900.000	391.200	50.283	1.037.308	224.102	2.602.893
Resultaat jan-jun 2017	-	-	-	-	97.822	97.822
Uitgekeerd dividend 2016	-	-	-	-	-92.779	-92.779
Bestemming resultaat 2016	-	-	-	131.323	-131.323	-
Reserve omrekeningsverschillen	-	-	-6.543	-	-	-6.543
Reserve deelnemingen	-	-	4.214	-4.214	-	-
TOTAAL MUTATIES JAN-JUN 2017	-	-	-2.329	127.109	-126.280	-1.500
30 JUN 2017	900.000	391.200	47.954	1.164.417	97.822	2.601.393
Resultaat jul-dec 2017	-	-	-	-	89.159	89.159
Reserve omrekeningsverschillen	-	-	-4.319	-	-	-4.319
Reserve deelnemingen	-	-	5.237	-5.237	-	-
TOTAAL MUTATIES JUL-DEC 2017	-	-	918	-5.237	89.159	84.840
31 DEC 2017	900.000	391.200	48.872	1.159.180	186.981	2.686.233
Resultaat jan-jun 2018	-	-	-	-	1.318.386	1.318.386
Uitgekeerd dividend 2017	-	-	-	-	-94.635	-94.635
Bestemming resultaat 2017	-	-	-	92.346	-92.346	-
Reserve omrekeningsverschillen	-	-	1.894	-	-	1.894
Reserve deelnemingen	-	-	5.638	-5.638	-	-
TOTAAL MUTATIES JAN-JUN 2018	-	-	7.532	86.708	1.131.405	1.225.645
30 JUN 2018	900.000	391.200	56.404	1.245.888	1.318.386	3.911.878

In 2017 is een wijziging geweest in de toerekeningsmethode omtrent de verwerking van de afkoop van de erfpacht. Voor een verder toelichting wordt verwezen naar de jaarrekening van 2017.

In het resultaat over de eerste helft van 2018 zit de vorming van de latente belastingvordering van € 1,2 miljard. Het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen is € 126,1 miljoen (eerste halfjaar 2017: € 125,7 miljoen). Voor een verdere toelichting zie 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling'.

VOORZIENINGEN

De post voorzieningen bestaat uit de voorziening voor toekomstige bodemsanering van € 40,5 miljoen en de voorziening voor personeelsregelingen van € 22,3 miljoen.

LANGLOPENDE SCHULDEN

LANGLOPENDE SCHULDEN (BEDRAGEN X € 1.000)	30 JUN 2018	31 DEC 2017
Schulden aan kredietinstellingen	971.882	977.131
LENINGPORTEFEUILLE	971.882	977.131
Afkoop erfpacht	117.786	115.448
OVERIGE LANGLOPENDE SCHULDEN	117.786	115.448
TOTAAL	1.089.668	1.092.579

Het kortlopende deel binnen de langlopende schulden (< 1 jaar) betreft € 213,7 miljoen.

De schulden aan kredietinstellingen zijn afgenomen door reguliere aflossingen.

De rentevergoeding over de lening bij kredietinstellingen is gebaseerd op het 3- maands euribortarief + opslag. Deze variabele rentevergoeding is gemaximeerd door middel van een renteswap naar een vast rentepercentage tot een waarde van € 750 miljoen (zie hoofdstuk financiële instrumenten). Voor de faciliteiten voor langlopende schulden zijn geen zekerheden verstrekt. Met financiers zijn ratio's overeengekomen. Net als in 2017 voldoen de ratio's in 2018 ruim aan de afgesproken normen.

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN REGELINGEN

Havenbedrijf Rotterdam is voorwaardelijke regelingen en meerjarige financiële rechten en verplichtingen aangegaan met gemeenten, externe partijen en deelnemingen. Deze regelingen en verplichtingen hebben voornamelijk betrekking op de ontwikkeling en het onderhoud van het haven- en industriecomplex Rotterdam, de stadshavens van Rotterdam en interne bedrijfsvoering. Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de jaarrekening 2017. In de eerste helft van 2018 is één nieuwe meerjarige verplichting aangegaan. Dit betreft een leningsovereenkomst met PortXL van € 1,5 miljoen. PortXL is een accelerator met als doel het versterken van het innovatie ecosysteem in de Rotterdamse haven.

FINANCIËLE INSTRUMENTEN

Havenbedrijf Rotterdam heeft renteswapcontracten uitstaan bij kredietinstellingen. De renteswaps dienen ter dekking van het renterisico dat Havenbedrijf Rotterdam loopt op de variabele leningen alsmede de financieringsbehoefte op lange termijn die volgt uit de strategische ambities van Havenbedrijf Rotterdam.

De berekende marktwaarde van de renteswaps per 30-06-2018 bedraagt - € 345,1 miljoen (31-12-2017: - € 353,5 miljoen). De afname van de negatieve waarde wordt veroorzaakt door de stijging van de lange termijn variabele rente. Havenbedrijf Rotterdam is niet voornemens de gehele swappositie voortijdig te beëindigen omdat met de renteswaps het renterisico afgedekt wordt.

Havenbedrijf Rotterdam past kostprijs-hedge-accounting toe. Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de jaarrekening 2017.

RISICOBEBEERSING

Voor de identificatie, beheersing en rapportage van risico's hanteert Havenbedrijf Rotterdam een risicobeheersing- en controlsysteem. Het systeem is gebaseerd op de internationaal geaccepteerde standaarden van de Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) en staat beschreven in het jaarverslag 2017. De belangrijkste risico's zijn als onderdeel van het strategisch planningsproces begin dit jaar geactualiseerd. Ze zijn grotendeels hetzelfde gebleven als in 2017.

Het risico 'achterblijven op innovatie' is uit het risicolandschap als top risico gehaald. Innovatie is en blijft een strategisch thema. Havenbedrijf Rotterdam blijft zich richten op het onder de aandacht brengen en houden van innovatie in de haven.

Nieuw als top risico is 'Brexit per 30 maart 2019'. De gevolgen die dit heeft voor de operatie in de Rotterdamse haven, denk aan douane, inspecties en de komst van importtarieven, kunnen kosten stijgend werken en de concurrentiepositie van Havenbedrijf Rotterdam en de Rotterdamse haven negatief beïnvloeden. Havenbedrijf Rotterdam is vanaf 2017 begonnen en zal in 2018 doorgaan met haar rol in de Brexit lobby, en het zo goed mogelijk in kaart brengen van de gevolgen en het treffen van de noodzakelijke voorbereidingen. Dit wordt samen gedaan met Deltalinqs, terminals, NVWA, Douane en Rijksoverheid.

Het risico 'incident land/water' is in de eerste helft van 2018 opgetreden. Op 23 juni heeft zich een ernstige waterverontreiniging voorgedaan in de 3de Petroleumhaven in het Botlekgebied in de Rotterdamse haven. Het schip de Bow Jubail heeft bij het aanmeren in de 3de Petroleumhaven de steiger geraakt. De Bow Jubail was ongeladen, maar de brandstoftank van het schip is door de aanvaring lek geraakt. Hierdoor is ruim 200 ton stookolie in het water terecht gekomen. Havenbedrijf Rotterdam en Rijkswaterstaat coördineren de schoonmaakwerkzaamheden. Inmiddels is de gelekte stookolie grotendeels geruimd. Bij het treffen van maatregelen is alles erop gericht de veiligheid te waarborgen, verdere milieuschade te vermijden en economische schade te minimaliseren. Havenbedrijf Rotterdam heeft de eigenaar van de tanker aansprakelijk gesteld. Evaluatie van het incident, wat onderdeel is van de reguliere incidentenafhandelingsprocedure, volgt nog.

SOM DER BEDRIJFSOPBRENGSTEN

SOM DER BEDRIJFSOPBRENGSTEN	JAN-JUN 2018	JAN-JUN 2017
(BEDRAGEN X € 1.000)		
Netto omzet		
Zeehavengeld	142.211	145.994
Binnenhavengeld	6.709	7.223
Inkomsten uit contracten	179.724	173.752
TOTAAL NETTO OMZET	328.644	326.969
Overige bedrijfsopbrengsten	15.518	15.347
TOTAAL	344.162	342.316

De inkomsten uit zeehavengeld zijn ten opzichte van het eerste halfjaar van 2017 gedaald door een daling van de goederenoverslag met 2,2% en een toename van de kortingen. De inkomsten uit contracten (onder andere huur, erfpacht en kadegelden) zijn toegenomen door nieuwe contracten, indexeringen en prijsherzieningen.

De overige bedrijfsopbrengsten bestaan met name uit opbrengsten uit zandverkoop, baggerwerkzaamheden voor derden, slibopslag voor derden en de bijdrage voor het Verkeerbegeleidend Systeem.

SOM DER OPERATIONELE LASTEN

SOM DER OPERATIONELE LASTEN	JAN-JUN 2018	JAN-JUN 2017
(BEDRAGEN X € 1.000)		
Lonen, salarissen en sociale lasten	55.595	50.859
Exploitatielasten	68.591	62.395
Overige bedrijfskosten	-310	-6.532
TOTAAL	123.876	119.786

De overige bedrijfskosten bevatten voornamelijk incidentele kosten en opbrengsten. In 2017 is een bedrag van € 4,6 miljoen opgenomen voor de bijdrage van Havenbedrijf Rotterdam in de sociale dialoog met de containersector tegenover € 1,0 miljoen in het eerste halfjaar van 2018.

FINANCIËLE BATEN EN LASTEN

FINANCIËLE BATEN EN LASTEN (BEDRAGEN X € 1.000)	JAN-JUN 2018	JAN-JUN 2017
Rentebaten langlopende vorderingen	136	172
Overige rentebaten	1.235	159
TOTAAL FINANCIËLE BATEN	1.371	331
Rentelasten financieringen	23.577	26.625
Rentelasten-calculatorisch	481	427
Geactiveerde rente over materiële vaste activa-in aanbouw	-1.505	-1.293
Overige rentelasten	716	1.222
TOTAAL FINANCIËLE LASTEN	23.269	26.981
TOTAAL	21.898	26.650

Over de materiële vaste activa in aanbouw wordt rente geactiveerd (bouwrente) gedurende de periode van de vervaardiging van het actief. De bouwrente wordt berekend op basis van de gewogen gemiddelde rentevoet van het vreemd vermogen van Havenbedrijf Rotterdam. Het gehanteerde percentage in 2018 is 1,82% (2017: 2,01%).

RESULTAAT DEELNEMINGEN

Het resultaat deelnemingen voor het eerste halfjaar van 2018 bedraagt € 0,8 miljoen (eerste halfjaar 2017: € 3,5 miljoen). De afname van het resultaat wordt met name veroorzaakt door een afwaardering van € 2,1 miljoen.

TRANSACTIES MET VERBONDEN PARTIJEN

Alle deelnemingen alsmede bestuurders, commissarissen en aandeelhouders (de gemeente Rotterdam en het Rijk) worden aangemerkt als verbonden partij. Alle transacties met verbonden partijen zijn onder normale marktvoorwaarden aangegaan.

RESULTAATVERWERKING

Het resultaat na belastingen over de eerste helft van 2018 bedraagt € 1,3 miljard. Dit is verwerkt in de halfjaarcijfers van 2018 als 'Te bestemmen resultaat', als onderdeel van het eigen vermogen. In het resultaat over de eerste helft van 2018 zit de vorming van de latente belastingvordering van € 1,2 miljard. Het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen is € 126,1 miljoen.

Met het besluit van de Algemene vergadering van aandeelhouders in maart 2018 is het dividend 2017 (€ 94,6 miljoen inclusief dividendbelasting) in juni 2018 uitgekeerd en is het restant van het nettoresultaat uit 2017 (€ 92,3 miljoen) toegevoegd aan de overige reserves.

GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum geweest die nadere informatie geven over de feitelijke situatie per balansdatum dan wel van belang zijn voor de oordeelsvorming van de gebruikers van het halfjaarbericht.

Havenbedrijf Rotterdam N.V.

19 juli 2018

Algemene Directie

Drs. A.S. (Allard) Castelein

- President Directeur (CEO)

Ing. R. (Ronald) Paul

- Directeur Infrastructuur & Maritieme Zaken (COO)

Ir. P.R.J.M. (Paul) Smits CMA CTP

- Directeur Financiën & Informatievoorziening (CFO)

BEOORDELINGSVERKLARING

Aan: de algemene directie van Havenbedrijf Rotterdam N.V.

OPDRACHT

Wij hebben de in dit halfjaarbericht opgenomen tussentijdse financiële informatie over de periode van 1 januari 2018 tot en met 30 juni 2018 van Havenbedrijf Rotterdam N.V. te Rotterdam bestaande uit de verkorte balans, de verkorte winst-en-verliesrekening, het verkorte mutatieoverzicht van het eigen vermogen, het verkorte kasstroomoverzicht en de specifieke toelichting op de hiervoor genoemde overzichten, beoordeeld. De algemene directie van de vennootschap is verantwoordelijk voor het opstellen en het weergeven van de tussentijdse financiële informatie in overeenstemming met de in Nederland geldende Richtlijn voor de jaarverslaggeving 394 'Tussentijdse berichten'. Het is onze verantwoordelijkheid een conclusie te formuleren bij de tussentijdse financiële informatie op basis van onze beoordeling.

WERKZAAMHEDEN

Wij hebben onze beoordeling van de tussentijdse financiële informatie verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder Standaard 2410, 'Het beoordelen van tussentijdse financiële informatie door de accountant van de entiteit'. Een beoordeling van tussentijdse financiële informatie bestaat uit het inwinnen van inlichtingen, met name bij personen die verantwoordelijk zijn voor financiën en verslaggeving, en het uitvoeren van cijferanalyses en andere beoordelingswerkzaamheden. De reikwijdte van een beoordeling is aanzienlijk geringer dan die van een controle die is uitgevoerd in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en stelt ons niet in staat zekerheid te verkrijgen dat wij kennis hebben genomen van alle aangelegenheden van materieel belang die bij een controle onderkend zouden worden. Om die reden geven wij geen controleverklaring af.

CONCLUSIE

Op grond van onze beoordeling is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de tussentijdse financiële informatie over de periode van 1 januari 2018 tot en met 30 juni 2018 niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, is opgesteld in overeenstemming met de in Nederland geldende Richtlijn voor de jaarverslaggeving 394 'Tussentijdse berichten'.

Rotterdam, 19 juli 2018

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. I. Bindels RA